

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความตื่นตัวและแนวโน้มในการรักษาสุขภาพของคนในสังคมโลกที่กำลังเป็นกระแสที่นับวันจะเพิ่มขึ้นทำให้ประชากรในหลายประเทศเริ่มมีความตระหนักในการดูแลรักษาสุขภาพ โดยยึดหลักความสมดุลและเกื้อกูลธรรมชาติ เพื่อหลีกเลี่ยงมลภาวะและการใช้สารเคมี ประกอบกับหลายประเทศกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นทั้งโอกาสและภัยคุกคามประเทศ กล่าวคือ เป็นภัยคุกคามต่อบุคคลในวัยแรงงานที่เป็นกำลังในการผลิตและสร้างรายได้ให้แก่ประเทศมีจำนวนลดน้อยลง อีกทั้งมีความถดถอยของสุขภาพประชากรสูงวัย อย่างไรก็ตามภายใต้ภาวะวิกฤติกลับเป็นโอกาสทางธุรกิจของประเทศในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ เช่น อาหารหรือสมุนไพรเพื่อสุขภาพ ทั้งนี้หากพิจารณาจากนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขที่เร่งส่งเสริมสุขภาพของประชาชน เช่น นโยบายการรณรงค์ให้ประชาชนเห็นภัยจากโรคอ้วน นโยบายอาหารอ่อนหวาน และนโยบายองค์กรต้นแบบไร้พุง รวมทั้งจากสถิติการเจ็บป่วยของประชาชน โดยเฉพาะโรคที่เป็นภัยคุกคามชีวิตของประชาชน 5 อันดับแรก คือ โรคหัวใจ ความดันโลหิตสูง เบาหวาน หลอดเลือดสมองและมะเร็ง และยังพบว่าในรอบ 5 ปีที่ผ่านมาอันตรายจากความร้อนทำให้ป่วยเป็นโรคหัวใจ เบาหวาน และมะเร็งสูงขึ้นกว่า 2 เท่าตัว ก็เป็นตัวเร่งให้เกิดวิกฤติทางด้านสุขภาพเช่นกัน ซึ่งสาเหตุของความอ้วนส่วนหนึ่งเกิดจากสาเหตุที่หลีกเลี่ยงและป้องกันไม่ได้คือพันธุกรรม แต่ส่วนใหญ่เกิดจากพฤติกรรมการบริโภคที่ไม่ถูกต้อง โดยเฉพาะพฤติกรรมการบริโภคน้ำตาลที่มีสถิติเพิ่มมากขึ้นในคนไทย (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. www.moph.go.th/stat1.php 1 ก.ย. 2551)

แนวทางหนึ่งในการดูแลรักษาสุขภาพของคนไทยในปัจจุบันคือ การนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษา ด้วยเป็นที่ยอมรับว่าสมุนไพรเป็นผลผลิตจากธรรมชาติสามารถบรรเทาความรุนแรงของโรคและป้องกันก่อนการเกิดโรค ประการสำคัญ หากมีการเผยแพร่ความรู้และประสบการณ์การใช้สมุนไพรหรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อุปโภคและบริโภคเพื่อสุขภาพที่หลากหลาย ก็จะเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาสมุนไพรของไทยให้เป็นที่ยอมรับและแพร่หลายยิ่งขึ้น ในระยะหลังสมุนไพรจึงมีบทบาทในการดูแลสุขภาพคนไทยมากยิ่งขึ้น ซึ่งถือเป็นทางเลือกในการดูแลรักษา

สุขภาพ โดยพืชสมุนไพรจากธรรมชาติได้ถูกนำมาใช้ทั้งเป็นอาหารและพืชสมุนไพรตามวิถีการใช้เพื่อการป้องกันและรักษา เพื่อหลีกเลี่ยงสารสังเคราะห์หรือผลิตภัณฑ์เคมีที่เป็นตัวก่อให้เกิดโรค ดังนั้นจึงมีการจดทะเบียนลิขสิทธิ์สมุนไพรบางชนิดและพบว่า สมุนไพรหลายชนิดกลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้แก่เกษตรกรในชุมชน และในบรรดาพืชสมุนไพรที่เป็นที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายนั้น หญ้าหวานเป็นพืชสมุนไพรจากธรรมชาติที่มีคุณสมบัติโดดเด่น ด้วยเหตุที่หญ้าหวานมีคุณสมบัติที่ให้ความหวานกว่าน้ำตาล 15-30 เท่า โดยมีสาร สตีวิโอไซด์ (stevioside) รีบาดีโอไซด์ (Rebaudioside) เป็นสารให้ความหวานในใบหญ้าหวาน และเป็นแหล่งของคาร์โบไฮเดรต (ร้อยละ 53.57) โปรตีน (ร้อยละ 13.74) และไฟเบอร์ (ร้อยละ 12.99) (วทันยา ลิ้มปพยอม และคณะ. 2554) ไม่เปลี่ยนสภาพหรือสลายตัวในอุณหภูมิสูง ถือเป็นคุณสมบัติที่เหนือกว่าสารสังเคราะห์ทดแทนน้ำตาลตัวอื่นเช่น แอสปาร์เทม (Aspartame) ที่มีรายงานว่ามีความเสี่ยงต่อสุขภาพที่สูง เมื่อใช้ในการปรุงอาหารรสชาติของอาหารก็จะเปลี่ยนไปจากที่ปรุงตอนแรก ส่วน ซัคคาเมต (cyclamate) พบว่าสามารถทำให้เกิดมะเร็งในสัตว์ทดลอง สำหรับซัคคาริน (saccharin) นั้นทำให้มีอาการคลื่นไส้ อาเจียน ท้องเดิน ปวดท้อง ชี้นและชักได้ อาการแพ้จะมีอาเจียน ท้องเดินและผิวหนังเป็นผื่นแดง และอันตราย มีรสชาติขมในคอหลังจากกลืนแล้ว โดยเฉพาะเมื่อใช้ในปริมาณที่สูง (วรวิทย์ เจริญศิริ. <http://www.bangkokhealth.com/index.php/2009-01-19-09-28-11>) ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงสารหวานทดแทนน้ำตาลที่ได้จากการสังเคราะห์ทางเคมีแล้ว สารหวานจากธรรมชาติอย่าง สารสกัดสตีวิโอไซด์จากหญ้าหวาน จึงปลอดภัยที่สุด (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. www.nia.or.th/2009/main/index.php?section=project&page...bio : 14 Feb 2010) ทำให้หญ้าหวานเป็นพืชเศรษฐกิจที่เป็นที่ต้องการของตลาด

การศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับหญ้าหวานพบว่า นักธุรกิจชาวญี่ปุ่นให้ความสนใจเกี่ยวกับหญ้าหวานในเชิงธุรกิจอุตสาหกรรมโดยได้นำหญ้าหวานไปปลูกที่ประเทศญี่ปุ่น และต่อมาได้กระจายไปยังประเทศ เกาหลี จีน ไต้หวัน ไทย มาเลเซีย และประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในอิสราเอลก็มีการปลูกและจำหน่าย ในอียิปต์มีการทำไร่หญ้าหวานพร้อมกับการปลูกอ้อย นอกจากนี้ยังพบว่าปัจจุบันทั่วโลกมีหญ้าหวานมากถึง 150-300 พันธุ์ และได้มีการผลิตหญ้าหวานรวมทั้งสารสกัด สตีวิโอไซด์ ซึ่งเป็นสารให้ความหวานจากใบหญ้าหวานสูงกว่าน้ำตาลถึง 300 เท่า แหล่งที่ปลูกหญ้าหวานมากที่สุดในโลกอยู่ที่สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยมีพื้นที่ในการปลูกถึง 50,000 เฮกเตอร์ ซึ่งกระจายอยู่ตามมณฑลต่างๆ และพื้นที่ที่มีการปลูกเป็นแห่งแรกและปลูกมากที่สุดอยู่ในมณฑลอันฮุย กานซู ที่มีลักษณะภูมิอากาศและภูมิประเทศคล้ายคลึงกับภาคเหนือของประเทศไทย ปัจจุบันมีการปลูกหญ้าหวานมากที่สุดถึงร้อยละ 60 ของพื้นที่การเกษตร (กานซู. www.thaibizchina.com . 12 Dec 2551)

สำหรับในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและสาละวินนั้นพบว่าในมณฑลยูนนาน จังหวัดปกครองตนเองชนชาติไทลื้อสิบสองปันนา มีการปลูกหญ้าหวานหลายพันไร่ที่เมืองเชียงรุ้ง อำเภอเหมิงจื่อ หมู่บ้านเหลิ่งเถียว และที่หมู่บ้านเหมิงว่าง ซึ่งได้มีการนำมาปลูกครั้งแรก 25,000 ต้นเมื่อปี พ.ศ. 2520 โดยให้ผลผลิตไร่ละ 400 กิโลกรัม และใน 1 ปี สามารถเก็บผลผลิตได้ถึง 3 ครั้ง นอกจากนี้ยังมีความร่วมมือระหว่างรัฐบาลจีนและแคนาดาในการผลิตและศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหญ้าหวาน โดยมีการเซ็นสัญญาเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2552 อันแสดงถึงความสนใจในการพัฒนาพืชเศรษฐกิจชนิดนี้อย่างชัดเจน (ชินห้าว. agri.farmer.com.cn.www.farmer.com.cn/hy/nsns/zzydt./ 25 Dec 2010) การผลิตหญ้าหวานในสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้น มีการพัฒนาอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับในประเทศไทย จากปัญหาผลผลิตหญ้าหวานของประเทศไทยไม่เพียงพอกับความต้องการของตลาด เพราะผลิตได้ไร่ละ 200 กิโลกรัมหรือ 20-24 กิโลกรัม (ใบแห้ง) ขาดการแปรรูปและการควบคุมมาตรฐานของคุณภาพหญ้าหวาน ในขณะที่หญ้าหวานในประเทศจีนให้ผลผลิตถึงไร่ละ 400 กิโลกรัม (ใบ) และมีแนวโน้มราคาเพิ่มขึ้น มีการแปรรูปหลากหลาย อันเป็นการสร้างรายได้ให้เกษตรกรชาวจีนอย่างดี และด้านการจำหน่ายในประเทศไทยนั้นมีราคาขายสำหรับหญ้าหวานอบหรือตากแห้งกิโลกรัมละประมาณ 300-500 บาท โดยการปลูก 1 รอบสามารถให้ผลผลิตได้ต่อเนื่อง 4-5 ปี ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกหญ้าหวานในพื้นที่บ้านอมลองที่พบว่า ราคาหญ้าหวานอบแห้งที่ยังไม่ได้แปรรูปในท้องตลาดของประเทศไทยในช่วงฤดูแล้งราคาสูงถึงกิโลกรัมละ 300-500 บาท จึงพบว่าราคาจำหน่ายแตกต่างจากสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งจำหน่ายหญ้าหวานกิโลกรัมละ 6 หยวน (ประมาณ 25-30 บาท) ผลผลิตจากการปลูกหญ้าหวานต่อไร่ ต่างกัน 15 เท่า (เมื่อสกัดเป็นสารหวานแล้ว) การสกัดออกเป็นสารหวานด้วยเครื่องมือขนาดเล็ก ที่จังหวัดเชียงใหม่ต้นทุนกิโลกรัมละ 30,000 บาท แตกต่างจากต้นทุนในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งมีต้นทุนกิโลกรัมละ 2,500 บาทเท่านั้น ด้านการสกัดสารหวานจากหญ้านั้นประเทศไทยยังคงแยกได้เฉพาะ สตีวิโอไซด์สีขาวอมเหลือง ในขณะที่การสกัดสารหวานที่ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนออกมาเป็น ขาวบริสุทธิ์ และสามารถแยกสารหวาน Rebaudioside A ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดออกมาได้ความบริสุทธิ์ถึงร้อยละ 99 (<http://www.biorichsweet.com/index.php?ContentID=ContentID-110902094230518> 5 มี.ค.2556)

สำหรับประเทศไทยได้มีการใช้หญ้าหวานในเชิงพาณิชย์และเชิงอุตสาหกรรมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 ข้อดีของสารสกัดสตีวิโอไซด์คือ เป็นสารที่มีรสหวานชุ่มคอ ไม่มีน้ำตาล ไม่เพิ่มแคลอรีแก่ร่างกายและไม่เปลี่ยนสี ลักษณะ หรือรสชาติของอาหารและเครื่องดื่ม หญ้าหวานและสารสกัดสตีวิโอไซด์นี้สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาสุขภาพผู้ที่ป่วยเป็น โรคอ้วน โรคเบาหวาน โรคหัวใจ และโรคฟันผุได้ดี (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2540) อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการบริโภคการผลิตและการตลาดเกี่ยวกับหญ้าหวานขาดความต่อเนื่องกล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2535 มีประกาศ

กระทรวงสาธารณสุขฉบับที่ 145 เรื่อง อาหารที่ห้ามผลิต นำเข้าหรือจำหน่าย โดยมีสาระว่าหญ้าหวาน เป็นอาหารที่ห้ามผลิต นำเข้าหรือจำหน่ายและบริโภคภายในประเทศ แต่ยังคงผลิตเพื่อส่งออกจำหน่ายใน ต่างประเทศได้ โดยให้เหตุผลว่ายังไม่มีข้อมูลด้านความปลอดภัยหรือหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ ทำให้ เกิดการหยุดชะงักของการพัฒนาด้านการบริหารจัดการหญ้าหวานในประเทศไทยอย่างสิ้นเชิงและ สร้างความเสียหายให้กับเกษตรกรผู้ปลูกหญ้าหวานอย่างมหาศาล ดังนั้นจึงมีกลุ่มนักวิชาการที่คัดค้าน กฎหมายดังกล่าวได้รวมกลุ่มศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหญ้าหวานใน เรื่อง หญ้าหวานและผลิตภัณฑ์จาก หญ้าหวาน ความปลอดภัยและการบริโภค ผลการศึกษา สรุปได้ว่า หญ้าหวานมีความปลอดภัยใน ทุกกรณี (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 109 ตอนพิเศษ 119 ลงวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2535. อ้างถึงใน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2540)

จากเหตุผลดังกล่าว กระทรวงสาธารณสุขจึงได้มีประกาศยกเลิกกฎหมายห้ามผลิตนำเข้า และบริโภคหญ้าหวาน ฉบับที่ 292 พ.ศ. 2548 ลงวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 (ราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทั่วไป เล่ม 122 ตอนพิเศษ 140 ง ลงวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ.2548. อ้างอิงจากสำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2541. www.qmaker.com/fda/new/images/cms/.../1143695640_ntf292-2548.pdf 5 ธ.ค.2552) แต่ประกาศดังกล่าวกลับเป็นที่รับทราบเฉพาะในกลุ่มนักวิชาการที่ทำวิจัย และไม่เคยเผยแพร่แก่สาธารณะมากเท่ากับการประกาศห้ามบริโภคหญ้าหวาน การปลูกหญ้าหวานจึง เริ่มค่อยๆฟื้นฟูอีกครั้ง และในปี พ.ศ. 2556 กระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศให้สารสตีวียอลไกลโคไซด์ จากหญ้าหวานเป็นสารที่สามารถผลิต จำหน่ายและบริโภคได้ทั้งในและต่างประเทศ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 130 ตอนพิเศษ 91 ง (31 ก.ค.56) 5ธ.ค.2556)

สถานการณ์ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการพัฒนาธุรกิจหญ้าหวานในประเทศไทย เริ่มเมื่อ 5 ปีที่ผ่านมา ดังปรากฏว่า มีการปลูกหญ้าหวาน การตั้งบริษัทผลิตและจำหน่ายหญ้าหวานมากขึ้น สารสตีวียอลไกลโคไซด์และรีบิวดิโอลไกลโคไซด์จากหญ้าหวานนั้นถือว่ามีความเหมาะสมที่จะส่งเสริมเพื่อทดแทน การนำเข้าสารหวานสังเคราะห์ปีละหลายร้อยล้านบาท อีกทั้งยังมีตลาดเครื่องดื่มหวาน ซึ่งขยายตัว เร็วมากและคาดว่าจะขยายตัวถึง 7,000-10,00 ล้านบาทที่จะเป็นตลาดสำคัญของสารสตีวียอลไกลโคไซด์ ขณะเดียวกันอุตสาหกรรมเครื่องดื่มและอาหารในต่างประเทศต้องการสารดังกล่าวมาก ขณะที่หญ้าหวาน สามารถปลูกได้เพียงบางพื้นที่เท่านั้น โดยส่วนใหญ่อยู่บริเวณจังหวัดเชียงใหม่ (ชาญวิทย์ รัตนราศรี. www.thai/activity/agenda_20070529.html) และจากการที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ส่งทีมเข้าร่วม ในการแข่งขันแผนธุรกิจ Global Moot Corp ที่มหาวิทยาลัย เท็กซัส ออสตินสหรัฐอเมริกา เรื่องผลิตภัณฑ์ ให้ความหวานจากหญ้าหวาน และได้รับชัยชนะ เป็นความสำเร็จในเวทีการแข่งขันแผนธุรกิจที่ยิ่งใหญ่ เป็นอันดับหนึ่งของโลก (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. www.bus.tu.ac.th/mim/news/globalMootcorp/index.asp, 8 Jan 2010) ผลสำเร็จดังกล่าวนับเป็นจุดเริ่มต้นที่ขยายไปสู่การทำธุรกิจหญ้าหวานของ

เกษตรกรในชุมชน แต่รูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจเหี่ยวหวานในประเทศไทยยังล้าหลังประเทศเพื่อนบ้านไปถึงประมาณเกือบ 30 ปี

เมื่อผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับการผลิตเหี่ยวหวานในหมู่บ้านอมลอง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มสลับกับภูเขาสูงกว่าระดับน้ำทะเล 800-1,200 เมตร พบว่าเป็นพื้นที่ที่มีอุณหภูมิค่อนข้างต่ำจึงมีอากาศเย็นสบายตลอดปี เหมาะกับธรรมชาติของเหี่ยวหวาน โดยการสอบถามอย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับการผลิตพืชผลทางการเกษตรนั้นพบว่า เมื่อเปรียบเทียบราคาของเหี่ยวหวานกับผลผลิตทางการเกษตรอื่นพบว่า เหี่ยวหวานสามารถทำรายได้ให้เกษตรกรสูงกว่าผลผลิตทางการเกษตรประเภทอื่น นอกจากนี้ในขั้นตอนการปลูกและดูแลรักษาไม่มีการใช้ยากำจัดแมลงเลย เกษตรกรจึงมีความสนใจและเริ่มมีการนำเหี่ยวหวานมาปลูกเมื่อประมาณ 5-10 ปีที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่เป็นการปลูกเฉพาะพื้นที่เล็กๆที่แต่ละครอบครัวปลูกเหี่ยวหวานไม่เกิน 1 ไร่ แต่การรวมกลุ่มของเกษตรกรยังไม่ชัดเจนและเข้มแข็งมากนัก สำหรับพื้นที่ที่มีการปลูกเหี่ยวหวานของหมู่บ้านอมลอง พบว่า สภาพพื้นที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงชัน ล้อมรอบหมู่บ้าน มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ อากาศเย็นสบายตลอดปีพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้ชาวบ้านได้แก่ พริก กระเทียม สตรอเบอร์รี่ ดอกเก็กฮวย ดอกดาวเรืองและเหี่ยวหวาน

จากสถิติการจำหน่ายพืชผลทางการเกษตรและรายชื้อสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์พบว่า เหี่ยวหวานเป็นสินค้าที่บางฤดูกาลตลาดมีความต้องการมาก (นายสุตใจ พรหมสาขา ณ สกลนคร, พัฒนาการอำเภอสะเมิง, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2552) แต่กำลังการผลิตเหี่ยวหวานของชาวบ้านไม่เพียงพอต่อการจำหน่าย บางฤดูกาลผลผลิตล้นตลาดถึงร้อยละ 65 ของผลผลิตชุมชน ทำให้เกิดการตกค้าง เน่าเสียเกิดเชื้อรา และถูกกดราคาจากแหล่งรับซื้อ (นายอินชัย จันทะเกี๋ นางละออง ศรีวรรณะ นางบัวไหลจันทะเกี๋ นางแก้วพา ไชยานะและนายสกลชัย จันทะเกี๋ สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2552) เมื่อนำข้อมูลทุกส่วนมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับสภาพของชุมชน แล้วจึงพบประเด็นปัญหาสำคัญอันเป็นสิ่งที่สะท้อนอย่างชัดเจนถึงสถานะของชุมชนที่ยังไม่เข้มแข็งในการจัดการผลิต แปรรูป ขาดการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมที่จำเป็นในการจัดการ ยังไม่มีการดำเนินการอีกทั้งยังไม่มีการพัฒนามาตรฐานและการควบคุมการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์เหี่ยวหวานในระดับชุมชน มีแต่เพียงการนำใบเหี่ยวหวานสดมาอบหรือตากแดดแล้วบรรจุถุงพลาสติกขาย นอกจากนี้เกษตรกรยังขาดองค์ความรู้ในการจัดการเหี่ยวหวานในลักษณะฟิชชอร์แมนิค ตั้งแต่กรรมวิธีในการปลูก การเลือกใช้น้ำ ขาดความรู้ด้านคุณสมบัติทางเคมีและกายภาพของเหี่ยวหวานทำให้ไม่สามารถแปรรูปเหี่ยวหวานให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ซึ่งองค์ความรู้ส่วนใหญ่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วในชุมชนแต่ขาดการเชื่อมโยงเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเกื้อกูลธรรมชาติเท่านั้น

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการจัดการเพิ่มมูลค่าของหญาหวานตามแนวทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ โดยอาศัยฐานจากภูมิปัญญาพื้นบ้านและฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นเชื่อมโยงกับทฤษฎีพื้นฐานเพื่อการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ในการสร้างสรรค์ให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย (จิระ หงส์คารมย์, 2553) โดยมุ่งเน้นให้เกษตรกรผู้ปลูกหญาหวานมีความรู้ ความเข้าใจ ตระหนัก ในความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นรากฐานของการดำรงชีวิต ซึ่งเกิดจากการสั่งสมความรู้ จนก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่มีประสิทธิภาพ สามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายจากหญาหวาน อันเป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเป็นการสั่งสมความรู้ของสังคมผสมผสานกับเทคโนโลยีหรือนวัตกรรม สมัยใหม่ ที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเพิ่มมูลค่าหญาหวาน เพื่อเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ที่สามารถ นำมาตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค สร้างคุณค่าและสร้างมูลค่าเพิ่มในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ อีกทั้งยังก่อให้เกิดการกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจไปสู่กลุ่มผู้ประกอบการและกลุ่มคนทั่วไปมากขึ้น ส่งผลให้มีรายได้ดี มีงานทำและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ประการสำคัญทำให้มีการรวมกลุ่มของ ชาวบ้าน ซึ่งจะเป็พลังในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและชุมชนให้เข้มแข็งมีการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

คำถามวิจัย

1. จะเพิ่มมูลค่าหญาหวานได้อย่างไร
2. กระบวนการพัฒนารูปแบบการจัดการเพิ่มมูลค่าหญาหวานตามแนวทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการและรูปแบบในการจัดการเพิ่มมูลค่าหญาหวานตามแนวทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ที่ครอบคลุมการผลิต การแปรรูป การควบคุมคุณภาพมาตรฐาน การตลาดและการสร้างเครือข่าย ในพื้นที่ชุมชนอมลอง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเพิ่มมูลค่าหญาหวานในพื้นที่ชุมชนอมลองให้สอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ อย่างมีประสิทธิภาพ เหมาะสม และสามารถประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นในอนาคต

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. เกษตรกรผู้ปลูกเห็ดหลินจือได้รับองค์ความรู้เรื่องการจัดการเห็ดหลินจือและสามารถสร้างเครือข่ายทางการค้าเพิ่มมากขึ้นทั้งในด้านการออนไลน์และสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ
2. ชุมชนนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้จนสามารถสร้างผลิตภัณฑ์เพิ่มมูลค่าจากเห็ดหลินจือที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัวของชุมชน
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น เกษตรอำเภอ พัฒนาการอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล ได้เห็นแนวทางและทิศทางการพัฒนาการจัดการเห็ดหลินจือที่สามารถคาดการณ์และวางแผนปฏิบัติการสู่พัฒนาการเห็ดหลินจือในอนาคตและได้รูปแบบการจัดการเพิ่มมูลค่าเห็ดหลินจือตามแนวทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ที่สามารถประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นที่มีลักษณะภูมิประเทศภูมิสังคมคล้ายคลึงกับในอนาคต

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษากระบวนการและรูปแบบการจัดการเพิ่มมูลค่าเห็ดหลินจือตามแนวทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์โดยศึกษาจากเกษตรกรผู้ปลูกเห็ดหลินจือ

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1.1 สถานการณ์และสภาพปัญหาเกี่ยวกับการจัดการผลิตเห็ดหลินจือในประเทศไทย
- 1.2 กระบวนการจัดการการผลิตเห็ดหลินจือของประเทศไทย
- 1.3 ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการเพิ่มมูลค่าเห็ดหลินจือ
- 1.4 รูปแบบที่เหมาะสมในกระบวนการจัดการเพิ่มมูลค่าเห็ดหลินจือ ตั้งแต่ การผลิต การแปรรูป การควบคุมมาตรฐานคุณภาพ การตลาดและการสร้างเครือข่าย เห็ดหลินจือในอนาคต

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษานี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาในหมู่บ้านอมลองหมู่ที่ 2 ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชาว “ไทลื้อ” ตั้งบ้านเรือนอยู่จนกลายเป็นประชากรกลุ่มใหญ่โดยมีเหตุผลในการเลือกบ้านอมลองเป็นพื้นที่ศึกษาดังนี้

ประการที่หนึ่ง เป็นพื้นที่ที่มีการปลูกเห็ดหลินจือมากที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่มีปัญหาด้านการผลิตที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด ในช่วงฤดูหนาวถึงต้นฤดูร้อนตั้งแต่เดือนตุลาคมจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ แต่ในช่วงฤดูฝนตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนสิงหาคมผลผลิตกลับมีมากเกินไปจนล้นตลาด เกิดการตกค้างเน่าเสียและถูกกดราคาระหว่างแหล่งรับซื้อ และชาวบ้านยังขาดความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและเทคนิควิธีการจัดการ

ประการที่สอง เป็นชุมชนที่อยู่ไม่ไกลจากสำนักงานป่าไม้มากนักโดยห่างจากตัวอำเภอสะเมิงเพียง 30 กิโลเมตรและห่างจากที่ทำกรป่าไม้เพียง 20 กิโลเมตร แต่การตัดไม้ เฝ้าป่ายังมีอย่างกว้างขวางทั้งการลักลอบนำไม้มาขายและส่วนหนึ่งนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงในการอบดอกเก๊กฮวยและหญ้าหวานซึ่งถือว่าเป็นการจัดการที่ไม่เอื้อต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา

ในการศึกษานี้ ใช้ระยะเวลาตั้งแต่ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2552 ถึง เดือนมกราคม พ.ศ. 2557

ข้อตกลงเบื้องต้น

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษา การจัดการเพิ่มมูลค่าหญ้าหวานตามแนวทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ในชุมชนอมลอง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

นิยามศัพท์เฉพาะ

หญ้าหวาน (*Stevia rebaudiana Bertoni*) หมายถึง พืชล้มลุกชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านอมลอง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ของหมู่บ้าน มีลักษณะลำต้นทรงพุ่ม มีความสูงประมาณ ไม่เกิน 1 เมตร ลักษณะกลีบดัดขึ้นโรหะพาหรือต้นกระเพราและใบให้ความหวานมากกว่าน้ำตาลถึง 300 เท่าแต่ไม่ให้พลังงานและมีคุณสมบัติทางสมุนไพรในการลดไขมันในเลือด ป้องกันโรคความดันโลหิต โรคเบาหวาน โรคหัวใจ และมีฤทธิ์ในการแก้อาการคันตามผิวหนังเมื่อนำใบมาขยี้และทา พันธุ์ที่มีการปลูกในประเทศไทยในพื้นที่บ้านอมลองคือสายพันธุ์ชนิดใบหนา ยาวเรียว ปัจจุบันบางฤดูกาลไม่เพียงพอต่อการจำหน่าย แต่บางฤดูกาลผลผลิตตกค้างจนล้นตลาด และยังไม่มีการแปรรูปในหมู่บ้าน

มูลค่าเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง ประโยชน์ที่ได้จากผลิตภัณฑ์จากการผลิตแปรรูป และควบคุมคุณภาพหญ้าหวาน ทั้งด้านมูลค่า และคุณภาพของผลิตภัณฑ์

เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้ องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนอมลอง ที่เชื่อมโยงกับ พื้นฐานทางวัฒนธรรม อันเป็นการสั่งสมความรู้ของสังคมและเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมสมัยใหม่ ที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเพิ่มมูลค่าหญ้าหวานเพื่อเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ และสามารถ นำมาตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้

1. กระบวนการและการจัดการ หมายถึงกระบวนการออกแบบและรักษาสภาวะแวดล้อม ของบุคคลในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่ได้

กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการจัดการต้องอาศัยปัจจัยทั้ง 4 ประเภทได้แก่ คน เครื่องจักร เงินทุน และวัสดุสิ่งของ ที่ถือว่าเป็นปัจจัยในการจัดการโดยแท้จริง เนื่องจากกระบวนการจัดการ ต้องมีการลงทุนทั้งสิ้นซึ่งอาจจะเป็นทุนในลักษณะเงินหรือแรงงาน คนก็ต้องมีค่าใช้จ่ายในรูปของ ค่าแรง เครื่องจักรมีค่าใช้จ่ายในการแลกซื้อมา รวมทั้งวัสดุสิ่งของอุปกรณ์ต่างๆที่ต้องใช้จ่ายและ จัดหามา ทุกปัจจัยจึงต้องมีต้นทุนในตัวของมันเอง

2. การจัดการเพื่อเพิ่มมูลค่า (Management) หมายถึง กระบวนการที่เกษตรกรผู้ปลูก กล้วยาหวานบ้านอมลอง ใช้ในการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์จากกล้วยาหวาน โดยอาศัยกระบวนการจัดการ ตั้งแต่การจัดวางตัวเกษตรกรในการทำงานร่วมกัน มีการวางแผน แบ่งหน้าที่ ในการผลิต แปรรูป การควบคุมคุณภาพมาตรฐานและการเก็บรักษา เชื่อมโยงจากองค์ความรู้อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และอาศัยฐานวัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างและประยุกต์อย่างสร้างสรรค์ให้ได้ผลิตภัณฑ์จากกล้วยาหวาน ที่แปลกใหม่และหลากหลายอันเป็นการส่งเสริม ให้ผลิตภัณฑ์จากกล้วยาหวานมีมูลค่าและคุณค่าสูง กว่าเดิม สามารถนำมาตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้

2.1 การผลิต (Production) หมายถึง กระบวนการหนึ่งในการจัดการกล้วยาหวาน มีปัจจัยการผลิต อันประกอบด้วย ที่ดิน (Land) ที่ใช้ปลูกกล้วยาหวาน แรงงาน (Labor) จากเกษตรกร และผู้ให้แรงงานรับจ้าง ทุนที่ใช้ในการดำเนินงาน (Capital) และ ผู้ประกอบการ (Entrepreneur) คือ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกกล้วยาหวานและผู้ที่เกี่ยวข้อง

2.2 การแปรรูป (processing) หมายถึง การแปรสภาพจาก กิ่ง ก้าน ใบและลำต้น ของกล้วยาหวานให้เป็นผลิตภัณฑ์จากกล้วยาหวานหรือผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปแล้วของกล้วยาหวานนั้นต้อง มีประโยชน์ในด้านหน้าที่ใช้สอย มีรูปร่างลักษณะที่สวยงาม มีเอกลักษณ์ไม่ซ้ำแบบใครผลิตในปริมาณ ที่เพียงพอับความต้องการ ผลิตทันเวลาและอยู่ ณ สถานที่ที่ถูกต้องรวมถึงมีบรรจุภัณฑ์ที่แข็งแรง ทนทาน และเหมาะสม

2.3 การควบคุมคุณภาพมาตรฐานและการเก็บรักษา หมายถึง กระบวนการใน การติดตาม ตรวจสอบประเมินการจัดการการผลิตและแปรรูปกล้วยาหวานว่า มีลักษณะที่พึงประสงค์ ตามที่กำหนดของกล้วยาหวานในการจัดการผลิตและแปรรูป หรือไม่อันได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ อายุของผลิตภัณฑ์และวิธีการเก็บรักษาหลังจากแปรรูปแล้ว

2.4 การตลาด (Marketing) เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนผลิตผล ผลิตภัณฑ์หรือ สิ่งที่มีคุณค่าซึ่งกันและกันทางสังคมซึ่งแต่ละกลุ่มได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ต้องการ คือ สินค้า หรือบริการ รวมถึงการสร้างเครือข่ายที่รูปแบบการติดต่อ ประสานงาน ถ่ายทอด โฆษณา ประชาสัมพันธ์ สร้างข้อตกลงร่วมกันหรือการนำสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของชุมชนสู่ผู้บริโภค โดยใช้ช่องทางที่หลากหลาย อาศัยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเป็นตัวกลางหรือแกนนำในการติดต่อประสานงาน

เกษตรกรผู้ปลูกหญ้าหวาน หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีอาชีพปลูกหญ้าหวานเพื่อ
การจำหน่ายของหมู่บ้านอมลอง หมู่ 2 ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ชาวบ้านอมลอง มีการรวมตัวกันและระดมความคิดใน
กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเพิ่มมูลค่าหญ้าหวานเพื่อเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ที่นำไปสู่การพัฒนา
ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์จากหญ้าหวาน มีการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและรักษาสิ่งแวดล้อม ที่มี
จุดประสงค์เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อเกษตรกรผู้ปลูกหญ้าหวาน และประชาชนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน
ด้วยความสมัครใจ ไม่มีการควบคุมบังคับเพื่อให้สามารถพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรใน
การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นออกมาประยุกต์ใช้ พร้อมทั้งประสานสัมพันธ์กับผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชน
และโดยรอบในการจัดการหญ้าหวานให้สามารถเพิ่มมูลค่าหญ้าหวานเพื่อเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์
ก่อให้เกิดประโยชน์ ได้องค์ความรู้ใหม่ๆและเกษตรกรผู้ปลูกหญ้าหวานสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด

ชุมชนอมลอง หมายถึง หมู่บ้านหมู่ที่ 2 ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ที่มี
การปลูกหญ้าหวาน มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงชันล้อมรอบหมู่บ้านมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ลักษณะ
ภูมิอากาศหนาวเย็นในช่วงฤดูหนาวและเย็นสบายตลอดปี พื้นที่บางส่วนเป็นที่ราบระหว่างเชิงเขา
ใช้ทำการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้ชาวบ้าน ได้แก่ พริก สตอเบอร์รี่ ดอกเก็กฮวยและ
หญ้าหวาน ในปัจจุบันมีการปลูกหญ้าหวานในพื้นที่โล่งกว้างภายในหมู่บ้านทั้งหมด 50 ครัวเรือน
จากทั้งหมด 185 ครัวเรือน พื้นที่ในการปลูกทั้งหมู่บ้านมีประมาณ 50 - 80 ไร่ มีการจัดการการผลิต
หญ้าหวานมาประมาณ 5 ปี